Book Reviews

- H.J. de Graaf, D.G.E. Hall, *Historians of South East Asia*. Edited by D.G.E. Hall, Professor Emeritus of the History of S.E. Asia, London University. *Historical Writing on the Peoples of Asia* (II). Oxford University Press, London 1961. 355 pp. text.
- H.R. van Heekeren, Irmgard Sellnow, *Grundprinzipien einer Periodisierung der Urgeschichte*. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Berlin 1961. 497 blz., tabellen, geb.
- F.D.K. Bosch, Alastair Lamb, *Miscellaneous papers on early Hindu and Buddhist settlements in Northern Malaya and Southern Thailand*. 90 pp., 23 figs., 117 pls.; Museums Dept., Federation of Malaya, Kuala Lumpur, 1961.
- G.D. van Wengen, Moebirman, *Wajang Purwa (Le jeu d'ombres d'Indonésie)*. 81 pp., 24 p. ills. Editions Ichtar. Djakarta 1960.
- F. Sierksma, Norbert Mylius, *Antlitz und Geheimnis der überseeischen Maske. Eine Einführung in das Maskenwesen der Übersee*. Wien 1961. 53 Seiten, 30 Bilder.
- F. Sierksma, *History of religions. An international journal for comparative historical studies*. Vol. 1, nr. 2, Winter 1962. The University of Chicago Press.
- H.C. van Renselaar, F. Sierksma, *Een nieuwe hemel en een nieuwe aarde*. Uitgeverij Mouton en Co, s-Gravenhage 1962; 302 pp.
- J. van Baal, *Annali Lateranensi (Publicazione del Pontificio Museo Missionario Etnologico)*. Vol. XXIV (1960).
In: *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 118 (1962), no: 3, Leiden, 384-403

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

BOEKBESPREKINGEN

Historians of South East Asia. Edited by D. G. E. Hall, Professor Emeritus of the History of S.E. Asia, London University. Historical Writing on the Peoples of Asia (II). Oxford University Press, London 1961. 355 pp. text. Price 50/—.

Van 2 tot 6 juli 1956 werd onder de auspiciën van de „School of Oriental and African Studies” te Londen een conferentie gehouden, die de geschiedenis van Zuid- en Oost-Azië tot voornaamste onderwerp had. Oost-Azië (China en Japan), zo mede Zuid- en Zuid-Oost Azië vormden daarbij afzonderlijke groepen. Uit tal van landen waren deelnemers, Aziaten en Westerlingen, uitgenodigd. Ieder diende een paper in, dat te Londen werd besproken en beoordeeld vóór de conferentie. Op de conferentie zelf werden meer algemene onderwerpen ter hand genomen. De kosten werden gedragen door de mildheid van de Rockefeller Foundation. Voor de deelnemers, die van zeer verre kwamen, was dit natuurlijk van grote betekenis.

Voor het eerst ontmoetten historici van Oost en West elkander op ongedwongen wijze, hetgeen tot aangename en nuttige gedachtenwisselingen leidde. Bepaalde groepen ontbraken, b.v. in de sectie Zuid-Oost Azië Spanjaarden en Portugezen. Frankrijk was schaars, doch geestrijk vertegenwoordigd.

De besprekingen werden op de band opgenomen, doch zijn niet, gelijk verwacht werd, in druk verschenen. Wel de papers van Zuid-Oost Azië, die nu ten getale van 25 gedrukt voor ons liggen. Het gemis der discussie wordt nu enigszins vergoed door de knappe samenvatting in prof. C. H. Philips' Introduction.

Hij wijst daarin op het slinkend aantal Westerse beoefenaren van deze tak der Oosterse historie, terwijl de leemten uit allerlei oorzaken nog onvoldoende door Oosterlingen werden aangevuld. Herinnerd wordt aan de nog overheersende rol van het Westen in deze tak van wetenschap, die ook feitelijk door de Westerlingen in het leven is geroepen. Door het Westen leerde het Oosten kennen, wat geschiedenis

is. Opvallend is daarbij de rol van het jonge nationalisme, dat de geschiedbeoefening als werktuig of als wapen hanteert.

Nuttig was deze conferentie ook wegens de doorbreking van het isolement, daar menigeen steeds in de eenzaamheid werkzaam was, zelfs in Europa. Men had zich nimmer voorgesteld, dat er ooit een gemeenschappelijke Zuid-Oost Aziatische geschiedenis zou geboren worden en zich daarom slechts tot eigen terrein beperkt. Vandaar het grote aantal talen, waarmede de historicus van Zuid-Oost Azië te maken heeft, n.l. behalve de vele Oosterse, ook nog die van het Westen, waarin zo veel reeds geschreven is.

Belangrijk was ook de rol der talloze amateurs. Een degelijke opleiding tot historicus van Zuid-Oost Azië heeft nooit of slechts kort bestaan.

Zeer animerend werkten op de besprekingen de stellingen van prof. C. C. Berg tenaanzien van de waardering der Oosterse geschiedbronnen. Niet bij alle deelnemers vonden deze weerklank, maar behalve in zijn eigen papers vonden zij toch nog melding in vijf der anderen.

Bezien wij thans de 25 Zuid-Oost Azië rakende papers wat meer in bijzonderheden. Eerst komen 9 van Inheemsen, daarna 16 van Westelingen; een m.i. wat onnatuurlijke splitsing, die het overzicht niet ten goede komt. Nederlandse deelnemers dienden 6 papers in, een behoorlijk percentage; prof. Berg zelfs twee.

Niettegenstaande de opdrachten, dragen de papers toch een verschillend karakter. Sommige deelnemers hebben braaf een zo volledig mogelijk bibliografisch overzicht opgesteld, anderen hebben slechts bepaalde aspecten der geschiedschrijving op het oog gehad, zodat kleine zelfstandige verhandelingen ontstaan zijn. Zo krijgt men wel een bonte indruk van rijke verscheidenheid, doch bepaalde opstellen vallen zeker uit de toon b.v. dat van Berg over professor Krom.

Uiteraard gaat onze belangstelling naar de papers over Indonesië, hoe belangwekkend het ook moge zijn kennis te maken met Burmese of Vietnamese geschiedschrijving. Een tiental artikelen bestrijkt de Archipel.

Verdienstelijk is vooreerst het werk van de Hr. Bambang Oetama, „Some remarks on Modern Indonesian Historiography”. Hij stond voor de moeizame taak een samenvatting te geven der moderne Indonesische geschiedschrijving. Daar deze nog moet geboren worden, beperkte hij zich tot een verklaring van dit merkwaardige verschijnsel.

Berg's bijdragen, „Javanese Historiography — a Synopsis of its Evolution”, „The work of professor Krom”, dragen wel sterk het

stempel zijner theorieën. Het is in deze beschouwing ongewenst hierop in te gaan.

Noorduyn's „Some aspects of Macassar-Buginese Historiography” is buitengewoon nuttig, doordat hiermede een zeer veronachtzaamde tak der Indonesische geschiedschrijving in het volle, buitenlandse daglicht wordt geplaatst.

Zeer waardevol is Casparis' „Historical Writing on Indonesia (Early period)”, waarin hij ons op de hoogte brengt der jongste onderzoekingen op dit moeilijke terrein sedert Krom's Hindoe-Javaansche Geschiedenis 2e druk. Met grote verwachting zien wij de zijne tegemoet.

Johns' „Muslim Mystics and historical writing”, raakt een belangrijk aspect der Indonesische geschiedschrijving aan, waaruit, mits met behoedzaamheid behandeld, stellig nut te trekken is.

De hoofdstukken op naam van Coolhaas en schrijver dezes zijn uitgewerkte bibliografieën, respectievelijk over de 18e—19e en 16e—17e eeuw der Nederlandse geschiedschrijving over de Archipel.

Crawford en St. John, vroegtijdige, zo niet voorbarige samenvatters der Indonesische geschiedschrijving, vonden een karakterisering door B. Harrison.

Wijlen I. A. Macgregor vestigt in „Some aspects of Portuguese historical writing of the sixteenth and seventeenth centuries on South East Asia” bijzonder de aandacht op de grote betekenis van de pas ontdekte Suma Oriental van Tomé Pires voor Zuid-Oost Azië. Belangwekkend is ook zijn beschouwing over De Barros, wie hij geen kritiek spaart.

Origineel is C. D. Cowan in zijn „Ideas of History in the Journal of the Malayan (Straits) branch of the Royal Asiatic Society, 1878—1941”. Hij schetst n.l. het verloop der geschiedschrijving over het Maleise Schiereiland aan de hand van in genoemd tijdschrift verschenen bijdragen. Daar hij een enkele maal buiten de zich zelf gestelde grenzen treedt door de vermelding der „Papers on Malay subjects”, wist hij een gesloten overzicht te verkrijgen, dat niet zonder belang is. Opmerkelijk is zijn mededeling over de te vaak vergeten rol der plaatselijke ambtenaren in de geschiedschrijving van bepaalde gewesten. Deze heren waren er n.l. meer dan eens ernstig op uit, zich ook historisch in de voor hen nieuwe omgeving te oriënteren. Ook de geschiedschrijving in Indonesië dankt aan dergelijke overzichten belangrijke gegevens, vooral, omdat men hiermede soms reeds zeer vroeg, t.w. in de tijd der V.O.C. begonnen is. Opvallend is, hoe laat pas de vak-historicus zijn intree doet (1925). Tout comme chez nous! In de rij

der koloniale wetenschappen moet de geschiedschrijving blijkbaar steeds achteraan sukkelen, ná de talenbeoefening, ná de land- en volkenkunde. Pas in 1930 komt in Malaya een bredere stroom van historische opstellen opzetten, waarbij de namen van Winstedt en Wilkinson genoemd dienen te worden.

Hooykaas, ofschoon geen eigenlijke bibliografie leverende, raakt in „A Critical Stage in the Study of Indonesia's Past” verschillende kanten der geschiedschrijving over Indonesië aan, t.w. of men wel terecht kan spreken van „Indonesische” geschiedschrijving, de veelheid en veelsoortigheid der bronnen, de veelzijdigheid van het onderzoek, dat zich zeker niet uitsluitend op politieke geschiedenis mag richten, het gevaar, dat men zich te sterk op Europa richt, de staatsmythe van Berg, de sociale crisis in Indonesië zelf enz.

Ten slotte roert A. W. Macdonald's „The Application of a South East Asia-centric Conception of History” het grote probleem aan, of een samenvattende geschiedenis van het ganse terrein wenselijk, dan wel mogelijk is. Enerzijds wijst hij op de behoefte aan een handboek, anderzijds op het feit, dat men slechts door naarstig en vindingrijk onderzoek van details onze kennis zal kunnen vermeerderen.

Voor hem, die zich met resultaten en problemen der Zuid-Oost Aziatische geschiedschrijving willen onledig houden, is dit boek bijkans onmisbaar. Het bevat een schat van gegevens en gedachten, die de overweging waard zijn. Moge het velen ervan overtuigen, dat ook ons volk op dit terrein — het werd door prof. Hall voor een verrast Angel-Saksisch gehoor volmondig erkend — een rol van betekenis heeft gespeeld, en daarom ook, wil het zich zelf niet ontrouw worden, zelfs nu nog zal hebben te spelen.

H. J. DE GRAAF

IRMGARD SELNOW, *Grundprinzipien einer Periodisierung der Urgeschichte*. Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Berlin 1961. 497 blz., tabellen, geb. DM 33.—.

In haar omvangrijk werk tracht Irmgard Sellnow te komen tot de samenstelling van een chronologische ordening van maatschappijvormen waarbij de aandacht gericht is op pre-historische en niet-

westerse volken. Deze maatschappelijke ontwikkeling wordt gezien vanuit een Marxistische gezichtshoek.

De aandacht wordt gevestigd op Rousseau die het verloop der oergeschiedenis zou zien als een fasegewijze uitgroei naar sociale ongelijkheid en klassenprivilege. Stilgestaan wordt bij de evolutionistische school van Bachofen, Tylor, Kowalenski en vooral bij Morgan die bij prehistorici en ethnologen in de Sovjet Unie nog steeds onder de prominenten gerekend wordt al is zijn schema niet ongewijzigd overgenomen. Volgens de schrijfster zou het Marxisme op deze evolutionistische school na modificatie, aansluiten, terwijl de 'bourgeois' richting der Ethnographie de historische samenhang der maatschappij niet zou willen of kunnen inzien. „Man sieht nur Gegensätze, aber nicht die Einheit der Gegensätze”.

De beginphase der mensheid zou gekenmerkt worden door het ontbreken van privaateigendommen en standenverschillen en door een uitgesproken onderling hulpbetoon. Maar de eerste symptomen van een afbraak in de menselijke betrekkingen en verhoudingen tekenen zich reeds af gedurende het neolithicum. Het ontstaan van individuele eigendommen en van klasseverschillen en van uitbuiting zou het gevolg zijn van de opkomst van het productieproces van goederen.

De voorkeur voor het evolutionisme en historisch-materialisme van de schrijfster blijkt ook uit de behandeling van de verschillende scholen: een bespreking van de functionalistische school wordt bijvoorbeeld achterwege gelaten, de naam Lévi-Strauss zal men vergeefs in de index zoeken; ook Murdock wordt merkwaardigerwijze niet genoemd, aan Leslie A. White daarentegen is veel aandacht gewijd.

De schrijfster heeft in een overzichtelijk schema op pagina 112 een systeem opgebouwd waarin de verschillende ontwikkelingsfasen der maatschappijvormen in chronologische volgorde een plaats hebben gevonden. Het is niet beter of slechter dan andere systemen en is daarom op verschillende punten aanvechtbaar. Het gevaar van een pseudo-historische ontwikkeling is niet ondenkbaar; waarom bv. de jacht op landdieren ouder zou moeten zijn dan de visvangst ontgaat ons. Het milieu zal hier wel een overwegende rol in spelen.

Het tweede deel van het boek is gewijd aan de „Darlegung der Grundprinzipien einer Periodisierung”. Meer dan honderd bladzijden worden gewijd aan Polynesië. Het baart geen verwondering dat de schrijfster haar oog op Polynesië heeft laten vallen. Al eerder heeft Goldman (Irving Goldman: *Status Rivalry and Cultural Evolution in Polynesia*. *American Anthropologist*, 1955, vol. 57, no. 4, pp. 680—697),

erop gewezen, dat dit gebied bijzonder geschikt is voor een vergelijkend-evolutionistische studie. Polynesië is betrekkelijk laat bevolkt, een gemeenschappelijke historische oorsprong is aantoonbaar. Beide schrijvers signaleren in Polynesië de ontwikkeling van de meer gecompliceerde feodale maatschappijen uit die structuren die op verwantschap gebaseerd zijn; beide gaan uit van de veronderstelling, dat deze latere maatschappijvormen de oudste stadia vertegenwoordigen. Volgens de schrijfster is de „Urgemeinschaft” hier nog aan te tonen, o.m. doordat het privaateigendom ontbrak hetgeen men echter niet te letterlijk moet opvatten.

Sellnow wijst er terecht op dat er in Polynesië een nauwe samenhang bestond tussen de schaarste aan cultuurgrond en het ontstaan van een nieuwe maatschappijvorm: er ontstond een stand van landlozen; de sociale verschillen werden groter, een kloof tussen de standen vormde zich.

In het slothoofdstuk staan enkele uitspraken die vele prehistorici zich ter harte kunnen nemen. Zo behoeft een volk dat reeds metaal kan bewerken niet altijd een hogere beschaving te bezitten dan een volk dat zich nog alleen maar bedient van stenen werktuigen. „So wäre es z.B. ein Fehler, die Hottentotten einer höheren Entwicklungsstufe zuzuweisen als beispielsweise die Bewohner des Tonga-Archipels. Zwar waren die ersteren im Gegensatz zu den Tonganern mit der Gewinnung und Verarbeitung des Metallen vertraut, in der Ausbildung der Sozialen Differenzierung waren jedoch die Tonganern entschieden weiter fortgeschritten.” Of dat een voedselproducerende gemeenschap steeds over de gehele linie meer ontwikkeld zou zijn dan een voedselvergarende stam. „Trotz geringer entwickelter Produktionkräften und sozial-ökonomischer Beziehungen war der Stamm in Australien in viele Fällen weiter entwickelt als unter den Papua.”

Dat een ongunstig geographisch milieu zowel positief als negatief op een cultuur kan inwerken wisten wij al; het kan echter geen kwaad dat de schrijfster hier nog eens bij stil blijft staan.

Voor ogen houdend dat het boek, waaraan veel moeite en zorg is besteed, met een vooropgestelde mening, overtuiging en tendenz is samengesteld, bevat het toch veel wetenswaardigs dat het overdenken waard is, al behoeft dit niet te betekenen dat men het op alle punten met de schrijfster eens is.

H. R. VAN HEEKEREN

ALASTAIR LAMB, *Miscellaneous Papers on Early Hindu and Buddhist Settlement in Northern Malaya and Southern Thailand*. 90 pp., 23 figs., 117 pls.; Museums Dept., Federation of Malaya, Kuala Lumpur, 1961.

Much sooner than might have been expected the hope has been fulfilled which I expressed in my review of Mr. Lamb's report on the excavation of the Chandi Bukit Batu Pahat (*Bijdragen* 117, 1961, pp. 485—491), the hope for a continuation of his archaeological investigations so felicitously inaugurated in the Kedah region and elsewhere in Malaya. The above *Miscellaneous Papers* contain the results of his recent research, primarily those which shed new light on the Chandi Bukit Batu Pahat itself. In his first chapter, the author draws attention to the fact that the plan of the Biaro Si Topayan, a temple in the Padang Lawas, Tapanuli, North Sumatra, probably dating from the middle of the 13th century, is very close to that of the Chandi Bukit Batu Pahat, the additional points of similarity being that the Biaro, like most of the other Padang Lawas buildings, shows a mixed brick and timber construction of a kind which has been noted in Kedah, and that in the Biaro the timber construction has left its mark in the form of pillar bases which are so characteristic a feature of most of the Kedah sites. In order to explain these similarities, the author is certainly right when pointing to the easy connexion between Tapanuli and the Straits of Malacca, and to the probability that the structures in question have had a remote common ancestor in the architecture of Śrīvijaya.

After having stated that the stone caskets found in the Chandi Bukit Batu Pahat are not identical to those preserved in the Jakarta Museum — the latter have no feet and their method of locating their nine chambers is different from that of the Chandi — the author describes the results of his research of the remains of an ancient building which were reported by Dr. Wales as his site no. 31, and which afterwards, in what seems to have been a very amateurish way, were excavated by Dr. M. Sullivan. Mr. Lamb's reconstruction of a reasonably accurate plan of the site is now able to show that, while quite characteristic of ancient Kedah and exhibiting the typical pillar base architecture, its clear separation of sanctuary basement and *pendapa* is an unusual feature which makes the plan in some ways even closer to the Biaro Si Topayan than that of the Chandi Bukit Batu Pahat.

Another site explored by Mr. Lamb is situated in the neighbourhood of kampong Pengkalan Bujang, Central Kedah (Wales' site no. 18)

where, on both sides of the Sungei Bujang and nearby, thousands of fragments were found forming in places deposits of over three feet deep and consisting of sherds of Chinese celadons, porcelain wares, stonewares, earthenwares, glass vessels, rough gem-stones, and large quantities of at least 115 different types of beads. In view of the situation of Pengkalan Bujang which, as its name suggests, is the landing place on the Sungei Bujang, it would be reasonable to assume with the author that the concentration of so much ceramic wares here implied that this was the place where such goods were loaded onto or unloaded off ships. Anyhow, the fact that all Pengkalan Bujang deposits seem to fall within the late Sung or Yün periods will prove to be of great value for providing dates for other sites in Kedah.

In the next chapters of his work, the author pays elaborate attention to subjects that, in the main, lack the importance which would have justified so overmeticulous a treatment and so many pages of print. Thus, to my taste, his digressions on "The stone pillar base in the architecture of ancient Kedah", "Some glass beads from Kakao Island, Takuapa, South Thailand", and "The bases of glass vessels from Kedah and Pakua compared" would have benefited by being condensed into tersely expressed notes. Fortunately, after this interlude, the reader will breathe more freely again when, in his tenth chapter, the author tackles the interesting problem of the group of three badly mutilated images which are embedded in the trunk of a tree standing on South Thailand territory, about ten miles to the east of Takuapa town, on the north bank of the Takuapa River. Nearby are a roughly hewn stone with a Tamil inscription, an uncompleted low-relief of a seated figure, and some fragments of sculpture.

The group in question consists of a central figure of a standing, four-armed god with to his left the bust of a male figure exhibiting a high *jaṭāmakūṭa* and lifting his left arm in token of adoration to the god, and to his right a female figure in a kneeling posture, with a broken-off right arm which, originally, must have shown the same gesture as the male attendant.

Ever since this Pra Narai group — as it is called by the local people — was discussed by L. de Lajonquière in 1909, it has raised two questions: who is the god represented by the central image, and where did the group come from?

As to the first point I may remark that, though the figures are lacking all attributes or other iconographical features by which a sure identification could have been made possible, Dr. Wales certainly was on

the right track when identifying the group as Śivaite and comparing it to the Gangādhara-group at Trichinopoly.¹ In fact, this sculpture with its four-armed god in the centre who is flanked by two kneeling acolytes who lift their arms just in the same way as in the Pra Narai group, resembles this group very closely, with the slight exception that in the former there are two kneeling *ṛṣis*, whereas in the latter the right one of these is substituted by an *apsaras*.

This provisional identification of the Pra Narai group as the Gangādharamūrti of the god Śiva is corroborated by the fact that the Tamil inscription mentioned above, according to the interpretation of Nilakanta Sastri,² refers to the foundation of a temple-tank. In view of this it may be assumed that in the minds of the founder and his contemporaries the tank and the Gangādhara sculpture were closely connected in that the tank was meant symbolically to contain the holy Ganges water which, in a miraculous way, was brought from heaven to earth by Śiva, in witness whereof the image of the god in his appearance of Gangādhara, the very image under consideration here, was erected close by the tank.

This being accepted, it follows that there is no reason whatever to suppose that the Pra Narai group, together with the Tamil inscription and the other antiquities nearby, should have been transported, either from Kakao Island as Mr. Wales tends to believe,³ or from a tiny sanctuary across the river as is suggested by Mr. Lamb (p. 65 sq). It is much more likely that the actual site represents a holy place which, a thousand years ago, was visited by pilgrims flocking together from far and wide in order to bathe in the water of the tank, thus being purged of all sins and moral taints and having bestowed upon them the *amṛtatva* which the holy river Ganges is wont to administer to her devotees.

Finally, the author sets out the historical implications of the archaeological material discussed in the foregoing pages as a sketch of the history of the Takuapa and Kedah regions before the coming of Islam to Malaya. In so doing he relies entirely on archaeological evidence and makes no attempt to fit it into the picture of the history which has been built up from Indian, Chinese and Arab sources. Though this would seem to be giving the body of history a good deal of flesh while withholding from it its skeleton, no great harm is done as in

¹ *Ind. Art and Letters*, IX, p. 15. Krishna Sastri, *South Ind. Images*, fig. 87.

² *JMBRAS*, XXII, 1949, pp. 25-30.

³ *Towards Angkor*, 1937, pp. 49-50.

this particular case the literary sources available tend to blur the historical picture rather than to clarify it.

The antiquities in the Takuapa-Nakorn Sri Thammarat and Kedah regions form two major groups which are separated from each other by an area where no trace of structural remains are to be found of the type known in South Thailand and around the Merbok estuary. We will not follow the author in his discussion of these groups, principally because, archaeological research being on the move in Malaya, every reconstruction of the past out of the present scanty material necessarily will be subject to drastic alteration by any new discovery to be made. Suffice it to state that the author has not let himself be seduced into risky theories about an important role played by the settlements under discussion in the expansion of Indian influences to the Archipelago and Further India. These settlements have an importance of their own and are to be studied neither as links, so far missing, between Southeast Asian centres of culture, nor as foci of arts from which radiated all sorts of influences to the adjacent countries, but as more or less passive recipients of cultural elements which, at various points of time, were brought to the shores of the settlements in question by pilgrims, merchants, and, not to be forgotten, the pirates who, most probably, in those far off times have infested the seas round the peninsula in just the same way as they would do in modern times.

A group of antiquities occupying a somewhat isolated place in Malayan archaeology is formed by the votive clay tablets, great quantities of which were found in the limestone caves in the area between the Takuapa and Kedah regions mentioned above, and which show a buddhist image, often an Avalokiteśvara, on one face, and on the reverse, three or five small circular stamps bearing the *ye dharmmahetu* formula in nāgarī script.⁴ Unfortunately, no illustrations of these tablets are available so far, but judging from the descriptions of them they are comparable, though not quite identical, to the votive tablets found in great quantities in Bali⁵ and in Central Java⁶ and dating from the period when Mahāyāna Buddhism was flourishing in these islands. As is testified by a bronze mould found in Java,⁷ these and other votive objects were made on the spot and no doubt this has been the case in Malaya too.

⁴ Type II of the Siamese votive tablets described by G. Coedès, *J. of the Siam Soc.*, XX, 1927, pp. 11-13.

⁵ W. F. Stutterheim, *Oudheden van Bali*, pp. 34 sqq., 104 sqq.; fig. 2.

⁶ *Oudheidk. Versl.*, 1935, pl. 14.

⁷ *Oudheidk. Versl.*, 1918, p. 100.

This may be so, yet it remains an open question how it is to be explained that only tablets and no other traces of settlement — except stone age artifacts pointing to habitation in prehistoric times — have been found in the caves in question. Mr. Lamb who poses this question is as incapable of answering it satisfactorily as the present writer is, to his regret.

To conclude: it is hardly necessary to say that the above problem is but one out of many in Malayan archaeology which await a solution. So it is to be welcomed that the author, at the end of his historical survey, has drawn up a list of the sites in Northern Malaya and Southern Thailand which will have to be explored thoroughly and scientifically before a solution of the problems of the early history of this region can be approached. It is to be wished that this exploration by Mr. Lamb will be crowned with the success it so richly deserves.

F. D. K. BOSCH

MOEBIRMAN, *Wajang purwa (Le jeu d'ombres d'Indonésie)*. 81 pp., 24 p. ill. Editions Ichtiar. Djakarta 1960.

Als men op de achterflap van het hier aangekondigde boekje leest dat de auteur zich van jongs af aan sterk voor de wajang heeft geïnteresseerd en zich van 1949 tot 1954 in verschillende Europese landen op wetenschappelijk niveau met de studie van de folklore vertrouwd heeft gemaakt, dan neemt men met enige verwachting dit boekje ter hand.

Bij lezing blijkt men in zijn verwachtingen te worden teleurgesteld.

Het boekje bevat vrijwel geen nieuwe gezichtspunten, de betoogtrant is op sommige punten niet erg helder en weinig overtuigend en bovendien staan er op sommige plaatsen zowel in de tekst als in de illustraties bepaalde onjuistheden.

Mijn grootste bezwaar evenwel is dat de niet-ingewijde lezer, en voor wie anders kan dit boekje bedoeld zijn, geen duidelijk beeld krijgt van de relatie die er tussen de door schrijver genoemde vormen van wajangspel bestaan en bovendien verstoken blijft van een goede, logisch opgebouwde beschrijving van de gang van zaken bij een wajangvoorstelling.

Moebirman noemt b.v. wajang purwa en wajang kartjil als twee

vormen van wajang, die op Java populair zijn. Weliswaar vermeldt hij dat eerstgenoemde vorm leren, en de kartil houten poppen gebruikt, maar over het belangrijke verschil in repertoire wordt niet gesproken. Uit de context zal de lezer veeleer opmaken dat met beide wajangvormen een zelfde soort verhaal wordt opgevoerd.

Beslist verwarrend wordt de zaak als de schrijver de begrippen wajang wong en wajang topeng dooreenhaalt. (p. 41 en 42).

Ook het historisch overzicht dat van de wajang gegeven wordt is niet alleen erg oppervlakkig maar op sommige plaatsen ook nogal wazig.

Ook bij de beschrijving van de gamelan, die de begeleiding bij de wajang vormt, maakt Moebirman een tamelijk onzekere indruk.

Iemand die goed op de hoogte is van de structuur van een Javaans orkest zal m.i. dit orkest niet beschrijven als bestaande uit enige snaar-instrumenten, een fluit en enkele percussie-instrumenten. In zijn laatste hoofdstuk komt Moebirman op de gamelan terug en hij laat dan zijn lezers in het onzekere omtrent de vraag wie nu in de gamelan het hoofdmotief speelt: de rebab of de saron. Volgens Moebirman doen ze het beide. De praktijk wijst echter uit, dat de saron de hoofdmelodie speelt en dat de rebab, als hij meespeelt, wat lang niet altijd het geval is, een eenvoudige en vrij strak gehouden versiering op dit hoofdmotief aanbrengt. Javaanse gamelanspelers maken dus wel degelijk onderscheid tussen de taak van de saron en die van de rebab in het orchestrale samanspel.

Ook de omschrijving van het Javaanse begrip patet, dat zoals Moebirman terecht opmerkt, zo'n belangrijke rol speelt in een wajang-opvoering, is te vaag en daardoor onbevredigend. Volgens Moebirman is het de toonhoogte, die de patet bepaalt. Als hij het boek van Mantle Hood over het patet-systeem, dat hij in zijn literatuurlijst opneemt, beter gelezen had, had hij kunnen weten dat de patet in de Javaanse muziek weliswaar verschillende toonhoogten hebben, maar hun specifieke karakter en hun melodische spanning ontleen aan de cadenzen en aan de combinatie van hoofdtonen in de uitgevoerde melodie.

Ter verduidelijking van zijn betoog over gamelan-muziek neemt Moebirman in zijn boekje een aantal afbeeldingen op van instrumenten uit het Javaanse orkest. Volgens een mededeling achterin hebben maar liefst 3 mensen onder leiding van de auteur aan de vervaardiging van deze tekeningen gewerkt. Men vraagt zich af hoe het mogelijk is, dat een team van vier mensen zulke domme fouten in het boekje kan laten zitten als b.v. op blz. 20. Daar is als nr. 8 aangegeven een gong kemo-dang. Dit had moeten zijn: gong soewoekan. Een gong kemo-dang ziet

er totaal anders uit. Dit had de auteur zelf kunnen nagaan als hij even opgeslagen had: Jaap Kunst, de Toonkunst van Java, deel II, p. 347, afb. 74.

Op blz. 24 staan volgens Moebirman afgebeeld: een gong soewoekan (onder a) en een kemong (onder 6). Waarschijnlijk zijn de beide hier afgebeelde gongs van het type soewoekan. In ieder geval is de onder 6 afgebeelde vorm geen kemong. Een kemong is immers veel kleiner. Vermoedelijk stellen de op blz. 25 afgebeelde kleine gongs de engkoek en de kemong voor. De schrijver geeft hier als onderschrift: kempël.

Verder heb ik mij afgevraagd waarom in dezelfde reeks tekeningen, die volgens een mededeling achterin het boekje van hetzelfde orkest zijn gemaakt, een demoeng (op blz. 25) is afgebeeld met een slendrotoonsysteem en een blz. verderop (op blz. 26) een saron, waarschijnlijk de saron paneroes of pekin en niet de normale saron baroeng, met een pelogtoonsysteem.

Al met al maakt het boekje bepaald geen sterke indruk en men vraagt zich af waarom het, naast de reeds bestaande literatuur over de wajang, moest verschijnen.

G. D. VAN WENGEN

NORBERT MYLIUS, *Antlitz und Geheimnis der überseeischen Maske. Eine Einführung in das Maskenwesen der Übersee*. Wien 1961. 53 Seiten, 30 Bilder. Preis öS. 45.—.

Het is de bedoeling van de auteur een algemeen overzicht te geven van de niet-europese maskers speciaal met het oog op museum-bezoekers. Hij is daarin stellig geslaagd. In kort bestek geeft hij op systematische wijze een groot aantal gevarieerde feiten en men kan zeggen, dat weinig belangrijke aspecten van maskers en wat daarmee samenhangt verwaarloosd zijn. Theoretisch gaat hij behoedzaam te werk, zodat de aanstaande museum-bezoeker zich door de vele feiten en de duidelijke systematiek inderdaad goed ingelicht kan voelen, zonder de suggestie te hebben gekregen dat leek en vakman nu ook alles weten.

In een korte inleiding worden de problemen met betrekking tot prae-historische en cultuurhistorische aspecten uiteengezet en een definitie van het masker gegeven. Daarna worden op grond van materiële kenmerken (materiaal en technisch gebruik) twee typologische

indelingen gegeven. De schrijver vergeet daarbij niet de oud-amerikaanse dodenmaskers (waaraan de Eskimo-vondsten van Ipiutak toegevoegd kunnen worden), die nog steeds opheldering vragen.

Bij de behandeling van de geestelijke functie wordt sterk de nadruk gelegd op wat wordt genoemd het religieus-mystieke aspect. Godsdienst-historici zullen die nadruk iets te zwaar — want voor de hand liggend — vinden, wat niet betekent dat deze niet zijn nut kan hebben. Van de verschillende critische opmerkingen, die gemaakt kunnen worden, dient één expliciet geformuleerd te worden, juist omdat het godsdienstig karakter van de maskers in het centrum van de aandacht wordt geplaatst. De schrijver miskent volledig de religieuze betekenis van de scherts- of clownmaskers, die volgens hem slechts profane maskers zijn, waarbij een mogelijke relatie met een rituele „trickster” dus buiten beschouwing blijft. Tegenover de door de schrijver genoemde moderne circusclown dient de uiterst sacrale Pueblo clown gesteld te worden.

Vanuit een algemeen ethnologisch gezichtspunt kan nog worden gezegd, dat de schrijver terecht wijst op het frequente verband tussen masker en doden/vooroudercultus. Deze korte inleiding is naar de mening van de recensent trouwens ook verder gekenmerkt door een evenwichtige opbouw, die de hand van de vakman verraaft. Iedere lezer zal in zo'n korte samenvatting het zijne missen. Maar dat in een inleiding over vooral de religieuze aspecten van het masker het unieke werk van Griaule bij de Dogon buiten beschouwing blijft, lijkt toch iets meer dan een louter subjectief gemis.

F. SIERKSMA

History of Religions. An international journal for comparative historical studies. Vol. 1, nr. 2, Winter 1962. The University of Chicago Press.

Dit nieuwe tijdschrift van de universiteit van Chicago staat onder redactie van Mircea Eliade, die in de godsdienstwetenschap door zijn belangwekkende publicaties een geheel eigen plaats inneemt, en van Joseph Kitagawa en Charles H. Long. Het staat niet alleen open voor medewerkers uit alle landen, maar ook — zo blijkt uit het toegezonden nummer — voor zeer uiteenlopende methoden en gezichtspunten.

Een bewuste of ongewilde toelichting hierop vindt men in het artikel van Charles H. Long: “Any historian writing today must make his

peace with the new methods arising out of anthropology, ethnology, phenomenology, existential philosophy, and depth psychology, to mention only a few of the new factors". Hij pleit verder voor een integratie van geesteswetenschappelijke en natuurwetenschappelijke methoden.

Het is verheugend, dat wat in de Oude Wereld al geruime tijd bij enkele jongeren leefde zonder werkelijk de ruimte te kunnen krijgen, in de Nieuwe Wereld een eigen forum krijgt, waar geregeld en systematisch geëxperimenteerd kan worden. Het is langzamerhand wel duidelijk, dat de traditionele bindingen der godsdienstwetenschap met theologie en philologie tot zware ketenen dreigden te worden.

Wat de naam van de hoofdredacteur al kan doen vermoeden, blijkt duidelijk uit de inhoud van dit tweede nummer: men gooit het oude allerm minst overboord en laat zich door het verlangen naar een meer integrale aanpak in de godsdienstwetenschap niet verleiden tot een denigrerende houding tegenover de specialisten — integendeel. De lezers van dit tijdschrift zullen in dit verband bijvoorbeeld geïnteresseerd zijn in Gustav Ränk's nuchter ethnographische analyse van de symbolische boog bij de geboorte-riten der Noord-Euraziatische primitieven e.a.

Zonder verder namen te noemen kan worden gezegd, dat hier gedegen werk van vaklieden wordt gepresenteerd, variërend — om één voorbeeld te geven — van "Towards the image of Tammuz" tot "Self-mummified buddhas in Japan". Men kan dit tijdschrift dan ook alleen maar een steeds groeiend succes toewensen bij "the integration of the results of the several disciplines of the Science of Religion".

Integratie van methoden en resultaten vraagt moeizame arbeid. Anders is het gevaar van gratuiete bewering en zgn. visie niet denkbeeldig. In één artikel van dit nummer wordt zonder meer verband gelegd tussen de Griekse godin Elphyra, die bij de vlakte van Corinthe landde en daar volgens de mythe plantaardig en dierlijk leven bracht, en het Devoon van drie honderd miljoen jaar geleden, toen het plantaardig leven zich uit het water over het land verspreidde. Tientallen jaren geleden is iets dergelijks in de godsdienstwetenschap al "telescoping the millennia" genoemd en de vraag is op zijn plaats, of dit niet kortsluiting in plaats van synthese genoemd moet worden.

Deze uitzondering op de regel wordt vermeld, omdat Long in zijn reeds vermeld artikel waardering heeft voor "the bold, exciting, and synthetic approach" van Joseph Campbell, volgeling van Jung en Bastian, die ook de telescoop hanteert. Het woord "exciting" verradt reeds, dat het gevaar van zich te laten meeslepen reëel is. Maar ook

bij het zoeken naar een nieuwe aanpak blijft het kenmerk van wetenschap de zelfbeheersing in het gevecht met de feiten. Daarom kan niet genoeg benadrukt worden wat Long zelf zegt: "The urgency of the problem should caution us rather than lead us to precipitous solutions".

F. SIERKSMA

DR. F. SIERKSMA, *„Een nieuwe hemel en een nieuwe aarde”*. Uitgeverij Mouton en Co, 's-Gravenhage 1962; 302 pp. Prijs f 14,50.

In zijn voorwoord deelt de schrijver ons mede dat zijn aanvankelijke opzet, een strikt wetenschappelijke studie te schrijven over Messianistische bewegingen bij primitieve volken, niet verwezenlijkt kon worden omdat de publikatiemogelijkheden voor de geesteswetenschappen beperkt zijn. Het is dus een populair boek geworden „zonder voetnoten en zonder breed uitgewerkte detailkwesties, voor geïnteresseerde lezers”.

Het argument van de schrijver lijkt ons weinig steekhoudend. Wij hebben niet de indruk, dat het publiceren van een goede wetenschappelijke studie over een onderwerp uit de geesteswetenschappen in ons land op onoverkomelijke moeilijkheden stuit, getuige het verschijnen van verschillende reeksen op dit gebied. Bovendien bestaat er een grote behoefte aan goed gedocumenteerde algemeen-vergelijkende studies over Messianistische bewegingen. Daarom is de opzet van dit boek te betreuren. Verschillende onderdelen van zijn boek behandelt de schrijver diepgaand, andere aspecten irriterend vaag, zodat het totaal vlees noch vis is geworden. Na een „ankeiler” in de vorm van een journalistieke historische schets van de door de Europese kolonisators geteisterde samenleving op de Hawaï-eilanden, waarbij verschillende Messianistische bewegingen de revue passeren, schetst de schrijver in een volgend hoofdstuk in grote lijnen de wezenskenmerken van de Westerse beschaving, die verantwoordelijk is voor de desintegratie der primitieve culturen en de daarmee gepaard gaande Messianistische bewegingen. Deze wezenskenmerken zijn dan de onverzadigbare bezitshonger; de hartstocht naar het absolute, die zich openbaart in een rusteloze drang naar verandering en vooruitgang, en een innerlijke gespletenheid tot uitdrukking komend in een dubbele moraal: de kloof tussen de normen van de bergrede en het gedrag van de praktijk. Het is een wat wonder-

lijke staalkaart van kenmerken en men kan zich afvragen of daarmee het wezen van de Westerse beschaving gekarakteriseerd is, maar we begrijpen wel dat de schrijver deze destructieve aspecten van onze samenleving nodig heeft om verderop de ontredde van de primitieve samenlevingen uit te beelden. De schrijver is alleen niet altijd gelukkig met zijn illustratiemateriaal. Het verband tussen de Nederlandse koloniale expansie en het randopschrift van de gulden is ons duister, terwijl de verzekering van de auteur in zijn voorwoord, dat hij niet mee doet met de mode „het eigen nest te bevuilen” lichtelijk achterhaald wordt door zijn bewering dat de volkenkunde pas werkelijk tot bloei kwam toen de blanke man in de koloniale gebieden te kampen kreeg met een gebrek aan primitieve — goedkope! — arbeidskrachten.

Vervolgens geeft de schrijver een beeld van de primitieve samenlevingen met hun gesloten karakter en hun ‘natuurlijk’ evenwicht tussen persoonlijk gevoelsleven en gemeenschappelijke norm en zede, waaraan deze samenlevingen een hoge mate van homogeniteit en stabiliteit ontleen. Dit beeld is al even gesimplificeerd als dat van de Westerse samenleving; het gaat wellicht op voor een betrekkelijk gering aantal primitieve samenlevingen, maar gaat voorbij aan de werkelijkheid, die een groot aantal gecompliceerder primitieve samenlevingen te zien geeft.

Het binnendringen van de invloed van de Westerse cultuur leidt tot desintegratie van de primitieve samenleving, die zich wel tracht aan te passen aan de nieuwe situatie, door selectieve overname van nieuw cultuurgoed en herinterpretatie van oude waarden, maar daar slechts onvolkomen in slaagt met als gevolg het optreden van neurotische gespletenheid bij de enkeling en de gemeenschap, die een gunstige voedingsbodem vormt voor Messianistische bewegingen. Deze laatste worden in het laatste hoofdstuk dan gedefinieerd als een reactie van een samenleving die door acculturatie in een conflictsituatie is geraakt, waarbij een poging gedaan wordt langs symbolische weg, met miskenning van de realiteit de conflicten op te lossen. Daaraan voorafgaand worden in een 5-tal hoofdstukken Messianistische bewegingen beschreven: op Nieuw-Guinea (cargo-cults), de ghostdance bij de Noordamerikaanse Indianen, het eschatologisch gerichte religieus systeem der Zuidamerikaanse Yaruro-indianen, en het ontbreken van Messianistische bewegingen in Australië.

Wij willen hierbij aantekenen, dat wij in het religieuze systeem der Yaruro-indianen met geen mogelijkheid een Messianistische beweging

kunnen zien volgens de criteria die de schrijver zelf aanlegt. Interessant is de poging van de auteur om een verklaring te geven van het ontbreken van Messianistische bewegingen bij de Australische aborigines. Nadat Sierksma eerst, terecht, de goedkope verklaring uit de weg gaat als zouden de Australiërs een van de rest der menselijke rassen afwijkende psychische structuur bezitten, weet hij aannemelijk te maken dat de Australiërs door een activering van hun magisch ritueel er in geslaagd zijn hun veranderd bestaan zin te geven in een mythische werkelijkheid en aldus te komen tot berustende aanpassing aan een nieuwe wereld. Dit hoofdstuk is ongemeen boeiend door de knappe analyse van rituelen en mytheduiding.

In het algemeen kan men echter zeggen dat Sierksma bij zijn analyse van Messianistische bewegingen te zwaar leunt op de desintegrerende primitieve samenleving met de gecorreleerde neurotisering van individu en gemeenschap. Vast staat wel dat deze elementen een belangrijke rol spelen, maar met psychogene argumenten alleen blijven een groot aantal Messianistische bewegingen onverklaard. Opmerkelijk is dat b.v. het kimbangisme bij de weinig gefrusteerde Bakongo in veel sterker mate voorkomt dan bij hun veel meer gedesorganiseerde burenen, de Fang in West-Afrika. Niet zozeer de mate van neurotisering was hier bepalend voor het optreden van Messianistische bewegingen, maar de mate waarin de oude cultuur intact gebleven was, die bij de heersende koloniale conflictssituatie waarin beide volken gelijkelijk verkeerden, de wijze bepaalde waarop de onlustgevoelens der betrokken samenlevingen zich uitten. Zo ook laat het optreden van Messianistische bewegingen onder de Bosnegers van Suriname in het eind van de 19e eeuw zich niet verklaren uit de desintegratie van de Bosneger-samenleving, maar veeleer uit het gevoel van onbehagen dat de Bosnegers bekreep toen zij de *vergelijkbare* groep vrijverklaarde plantageslaven, eertijds door hen veracht, door het aanvankelijk succes van de kleinlandbouw, tot groter economische welvaart zagen stijgen dan hun eigen samenleving kende. Veel meer dan Sierksma beseft zal het nodig zijn de specifieke sociale en economische situatie van het volk, waarbij een Messianistische beweging ontstaat, in overweging te nemen.

In de epiloog geeft de schrijver een niet onverdienstelijke beschouwing over het Christendom als Messianistische beweging, blijkbaar in de veronderstelling zijn lezers nogal te zullen schokken. Het is mij niet duidelijk waarom, maar deze zucht tot schokkende mededelingen en formuleringen maken het boek wel in hevige mate irritant. Zo heeft de schrijver de neiging wanneer hij het over algemeen menselijke

faculteiten heeft deze te formuleren als: „de mens als zoogdier met . . .” (de een of andere eigenschap). Behalve irritant is het in sommige gevallen ronduit belachelijk, zoals op p. 73 waar we lezen dat „de mens als *zoogdier met zelfbewustzijn* in principe een dubbelzinnig wezen is”, waardoor hij de tweeslachtige situatie inhaerent aan cultureel dualisme (d.w.z. het leven in twee cultuurwerelden) tot op zekere hoogte kan verdragen. Voorts krioelt het boek van pedante uitspraken, die elk voor zich hele en halve onwaarheden bevatten, als de uitspraak volgend op de omschrijving van het homogene karakter der primitieve samenleving: „Daarom vindt men bij de primitieven geen idealisten en geen mystici — een simpel maar nooit geconstateerd feit ” (p. 69).

Het boek bevat een uitgebreide literatuurlijst, waarin men echter mist het duidelijke en overzichtelijke artikel van Prof. dr. A. J. F. Köbben: Profetische bewegingen als uiting van sociaal protest. Socio-logisch Jaarboek XIII, 1959, pp. 5—73.

Op p. 65 zal de naam Osburn een drukfout zijn voor Ogburn.

H. C. VAN RENSELAAR

Annali Lateranensi (Publicazione del Pontificio Museo Missionario Etnologico). Vol. XXIV (1960).

Deel 24 van de *Annali Lateranensi* brengt ons de volgende bijdragen:

- P. ARNDT, S.V.D., Mythen der Ngadha (9—137).
- A. SNIJDERS, O.F.M. cap., Wereldbeschouwing in Indonesische Mythologie (138—206).
- P. M. D'ELIA, S.J., Il pensiero del litterato Siünze sul senso del termine TTien ossia “Cielo” (207—218).
- M. PAUWELS (des Pères Blancs), Jeux et Divertissements au Rwanda (219—363).
- S. J. WEGHSTEEN (Miss. des Pères Blancs), Origine et Histoire des Watabwa, Haut-Congo (364—375).
- R. BOCCASSINO, Contributo allo Studio dell' Ergologia della Popolazioni Nilotiche e Nilo-Camitche (376—433).
- V. VAN BULCK, S.J., In Memoriam R. P. Henri Pinard de la Boullaye S.J. (434—461).

De lezers van dit tijdschrift zullen meest van al belangstellen in de bijdragen der Paters Arndt, Sijnders en Van Bulck.

De collectie mythen, hier door P. Arndt bijeengebracht van de Ngadha,

vormt een waardevolle aanvulling van het omvangrijke materiaal door hem over dit volk gepubliceerd. Met een onbetekende uitzondering zijn zij alle uitgegeven met Ngadha-tekst. Het commentaar van Arndt is helaas uiterst beperkt gehouden. Zo misten wij een inleiding, welke ons duidelijk maakt in hoeverre de mensen zelf onderscheid maken tussen mythe en sprookje, of ons inlicht over de vraag hoeveel materiaal P. Arndt nog ter beschikking heeft. Bij het doorlezen viel het schrijver dezes op, dat hier niet alle mythen gepubliceerd zijn uit de verzameling uit welke hij mocht putten voor de samenstelling van het hoofdstuk over de Ngadha in zijn *Over Wegen en Drijfveren der Religie*.

Minder gelukkig kan men zijn met het tweede grote artikel in dit deel der *Annali*, de bijdrage van P. Snijders. Het blijft een raadsel wat de bedoeling is van dit stuk, dat niets nieuws brengt en bovendien ontsierd wordt door talloze slordigheden. Het gelukt de schrijver niet de naam van de nestor der Nederlandse ethnologen, J. P. B. de Josselin de Jong, ook maar éénmaal correct af te drukken. Van zijn slordigheden uit vele één voorbeeld, met de drukfouten inclusief ontleend aan p. 169: „Het Hoogste Wezen op Kisar heet *Aphna-Apha* (onze Vader-onze Moeder) of Uru-Madu (Zon-Maan)”. Dit moet zijn: „Het Hoogste Wezen op Kisar heet *Apna-Apha* (onze Moeder-onze Vader) of Uru-Madu (Maan-Zon)”.

Naar de inhoud is deze verhandeling een herhaling van de beschouwingen van P. W. Schmidt, omhangen met veel geleerdheid ontleend aan Jensen, Eliade en Goetz, die tegenover de strakke betoogtrant van Schmidt slechts als een achteruitgang kan worden gewaardeerd. Het gebruik van het woord *Grundkultur* in plaats van *Kulturkreis* brengt in dit oordeel geen verandering. *Grundkultur* is hier alleen maar een ander woord voor *Kulturkreis*. De omstandigheid, dat het begrip vager omschreven is en meer speling laat, doet niets af aan het feit, dat elke *Grundkultur* een in wezen aprioristische constructie is, die tot historisch feit wordt geproclameerd zonder een historisch feit te zijn.

Tenslotte zij hier met grote waardering melding gemaakt van Van Bulck's *In Memoriam* van Pinard de la Boullaye, dat is uitgegroeid tot een interessant stuk geschiedenis van de beoefening der ethnologie, zoals die, onder de inspiratie van P. Wilh. Schmidt, door R.K. geestelijken is bedreven. Ongewild komt hierin tevens tot uiting welk een nauw verband er bestaat tussen deze beoefening der wetenschap en de apologetiek. Ook de uitnemende biografie aan het slot legt daarvan getuigenis af.

J. VAN BAAL